

Florin Daniel MIHAI*

**AMPLOAREA MIȘCĂRII SOCIALISTE
ÎN ROMÂNIA PÂNĂ LA IZBUCNIREA
PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL**

***The magnitude of the socialist movement
in Romania until the outbreak of the First World War***

Abstract: *This article seeks to establish the magnitude of social and labor movements in Romania. Starting from small local movements of large industrial centers of the country, the socialist movement will evolve gradually. Thus, there will be associations, workers' socialist circles, house help or socialist clubs that will open the road to socialist legitimacy and representation. Following the work of prominent socialists as C-tin Dobrogeanu-Gherea, Ioan Nădejde or Vasile Gh. Morțun appears legitimate and representative party for socialist romanian movement-Socialist Democratic Workers Party Romanian-P.S.D.M.R. It will come into being in March 1893 and it has occurred a necessity of the working class. Eager legitimacy and representation at the higher levels of the working class will be found in the work of the new party set up. Small victories leading to workers' right of representation have been registered with the election of the first two socialist deputies in Parliament: Vasile Gh. Morțun, in Roman, and Ioan Nădejde, in Iasi. The socialist movement has had media outlets through which to inform and educate the working class. I mention the newspapers: "Contemporarul" – 1881, Iași, "Revista socială" – 1884, Iași, "Dacia viitoare" – 1883, Paris, Brussels, "România muncitoare", "Munca", etc. The socialist movement included all areas of industrial development of the Old Kingdom: Bucharest, Iași, Ploiești, Galați, Brăila, Craiova etc. There will be a move as hard and abroad in cities like Timișoara, Arad, Brașov, Cluj.*

Keywords: *P.S.D.M.R, labor movement, socialist movement, legitimacy, working class representation.*

* M.A. Student, Faculty of History, Philosophy and Theology, "The Lower Danube" University of Galați, România; e-mail: florynmyhay2008@gmail.com

Date submitted: 04 March 2016

Revised version submitted: 13 May 2016

Accepted: 12 June 2016

* * *

În cadrul acestui articol doresc determinarea amplitudinii fenomenului socialist din România, iar pentru aceasta nu putem sări peste o etapă extrem de importantă și anume analiza rădăcinilor acestui fenomen. Trecut sub influența marxistă, socialismul va deveni unul mult mai practic, fapt determinat și de condițiile nou create în societate (industrializarea). După câștigarea independenței de stat și alocarea numelui propriu de „România”, societatea românească va intra și ea pe drumul industrializării, deși era un stat preponderent agrar. Acest fapt va face ca numărul salariaților să crească, prin urmare și clasa muncitorească. Condițiile mizere de muncă, lipsa unui program fix de lucru ori nerespectarea unuiia deja existent și prelungirea acestuia cu încă câteva ore precum și altele vor ridica probleme în rândul muncitorimii. Venit cu programe sociale ce vizau direct salariații, P.S.D.M.R va reuși să atragă de partea sa o parte a muncitorilor. P.S.D.M.R va lua naștere în 1893, sub influența unor oameni mai degrabă intelectuali, precum: Constantin Dobrogeanu Gherea, frații Nădejde, Zamfir Arbure, Dr. Russel, Bacalbașa, Mille ș.a.

Înainte de a vedea rolul pe care l-a avut acest partid în viața politică și socială din România sfârșitului de secol al XIX-lea și început de secol XX, trebuie văzute rădăcinile și factorii care au dus la crearea unei astfel de mișcări socialiste. Înșiruirea de nume de mai sus nu este întâmplătoare deoarece ea va fi adunată la un loc încă devreme și va reuși să închege un curent socialist românesc, cât mai autohton, și care să prindă legitimitate în rândul societății.

Unul dintre primii „făuritori” ai curentului care va reuși să adune și să influențeze generația următoare este Eugen Lupu. De altfel, Ghe. Nădejde povestește pe îndelete experiența întâlnirii cu acesta într-un articol intitulat simbolic „Nu-l uitați”. Tot în acest articol Gh. Nădejde remarcă neobosita activitate a lui E. Lupu pentru încropirea unei organizații socialiste „vrednică” și faptul că a fost determinat de acesta să devină adeptul curentului socialist, împreună cu fratele său Ioan Nădejde: „Și așa s-a început socialismul rodnic în Iași; căci mai fusese și alte încercări, dar fără folos; degrabă se lepădase apostolii strânși tot de neobositul care mă găsise și pe mine! Pe acest semănător neobosit vă zic să nu-l uitați! Numele lui este Eugeniu Lupu¹”.

Eugen Lupu va fi unul dintre fondatorii Cercului socialist ieșean, iar influența sa asupra noii generații este amintită și de Zamfir Arbure. Acesta îi va face un portret și va dezvăluit pasiunea acestuia care concura cu simpatia socialistă, arta: „Eugeniu era artist în sufletul lui, se ocupa mult cu pictura²”.

¹ Avramescu 1975: 32.

² Avramescu 1975: 35.

Un alt nume de care se leagă începuturile mișcării socialiste românești este cel al dr. N. Russel. Venit în țară în 1875, ca „nihilist” refugiat din Rusia, dr. Russel va influența puternic dezvoltarea ulterioară a socialismului: „Cu venirea lui în Iași, mișcarea socialistă luă avânt³.” De el se leagă ideea editării unui ziar care să servească mișcării socialiste și care să popularizeze totodată curentul: „E absolut nevoie să scoatem un ziar, numai așa vom face adepți, vom câștiga opinia publică (...)”⁴. Tot de el se leagă și ideea cotizăției în interesul partidului: „Vom cotiza cu toții: un număr-două va fi greu, pe urmă se va aduna din abonamente și vânzare⁵”.

Iată cum doi socialiști cu „state vechi” vor reuși să determine și să creeze o generație care să facă remarcant curentul socialist în România. Drumul parcurs până la înființarea P.S.D.M.R va urma numeroase etape deschise de înființări de cluburi socialiste ori asociații muncitorești. Între anii 1871-1875 au apărut cercuri socialiste la Iași, București, Galați și Ploiești. De asemenea, între 1872-1880, se constituie așa-numitele „case muncitorești” la Arad, Timișoara, Reșița, Lugoj, Oradea, Cluj, Orăștie și Brașov. Aceste case muncitorești au avut un număr impresionant, la acea vreme, de membrii, circa 6.000, iar rolul acestora a fost unul de ajutor reciproc.

La 5 martie 1875 a luat ființă la Iași *Clubul studenților universitari*, unde sus amintitul Eugen Lupu va fi secretar și va putea influența „noua” generație de socialiști. Un alt moment important al pregătirii mișcării socialiste românești se va petrece în mai 1877, când la inițiativa Cercului socialist bucureștean a apărut gazeta „Socialistul”⁶. La 25 februarie 1879, va avea loc la Ploiești o întrunire menită să unifice cercurile socialiste din România și să creeze o Internațională democratică.

După modelul cercului bucureștean și la inițiativa amintită a dr. Russel, în septembrie 1879 va apărea la Iași gazeta „Besarabia”. În septembrie anul următor, va avea loc la Focșani o întrunire a studenților români unde vor participa membrii activi ai curentului socialist din România ca: Constantin Mille, C.C Bacalbașa, P. Scorțeanu, Al. Spiroiu ș.a.⁷. În decembrie 1880, la inițiativa lui Const. Dobrogeanu-Gherea a fost creată a două revistă socialistă bucureșteană și anume „România socialistă”. În ceea ce privește mișcarea socialistă română din afara granițelor Vechiului Regat se remarcă înființarea Partidului general muncitoresc din Ungaria (mai 1880). Ceea ce este interesant este faptul că la congres au fost prezenți și delegați români din Transilvania ai orașelor Timișoara, Arad, Brașov, Oradea etc. Așadar, asociațiile muncitorești înființate spre sfârșit de

³ Avramescu 1975: 69.

⁴ Avramescu 1975: 69.

⁵ Avramescu 1975: 69.

⁶ Avramescu 1975: 28.

⁷ Avramescu 1975: 29.

deceniu al șaptelea în aceste orașe căutau legitimitatea oriunde li se oferea ocazia dată fiind și situația Transilvaniei la acea vreme.

Un fapt inedit se va înregistra, însă, în mai 1881, când *Cercul socialist de la Iași* dorea organizarea unui banchet pentru sărbătorirea a 10 ani de la instaurarea „Comunei din Paris”. Bănuind că acest banchet ar avea de fapt un scop ascuns și anume celebrarea morții țarului Alexandru al II-lea⁸, consulul rus va face presiuni asupra guvernului român spre suprimarea acestei manifestații, fapt ce se va și întâmpla⁹.

În ceea ce privește deceniul rămas până la înființarea Partidului Social Democrat Muncitoresc din România, acesta nu va fi lipsit de momente care vor intensifica lupta socialistă. Munca de răspândire a ideilor social-marxiste va fi facilitată de apariția unor noi publicații cum este cazul revistei „Contemporanul”, apărută în 1881 la Iași. De asemenea, tot la Iași a fost editată mai târziu, în 1884, „Revista socială” fiind considerat primul organ teoretic marxist. Grupul revoluționar român, apărut în 1883 la Paris, va edita pentru câteva luni, la Paris și Bruxelles, revista „Dacia viitoare”¹⁰.

Activitățile care să ducă spre o reală mișcare socialistă în România vor fi întărite prin lucrările „Cercului studiilor sociale”, ce va lua ființă la 10 aprilie 1884, la București. Astfel, în vestita sală Franzelaru vor fi susținute numeroase conferințe prin care să se expună esența socialismului, așa cum este cazul conferinței „Ce este socialismul”, susținută de Paul Scorțeanu. Cercul, deși va avea o existență scurtă de numai un an de zile, va fi condus de membrii importanți ca Vintilă Rosetti, Const. Mille, Paul Scorțeanu, C.C Bacalbașa. După acest model au existat astfel de cercuri și organe de presă și în alte părți ale țării: „Muncitorul” la Iași, „Lampa” la Brăila, „Frăția” la Galați ș.a.¹¹.

Anul 1885 înregistrează trei momente importante din parcursul curentului socialist român. Primul este apariția primul cotidian socialist român intitulat „Drepturile omului”. Al doilea marchează începutul pătrunderii ideilor lui Friederich Engels în România, fiind tradusă în „Contemporanul” lucrarea sa „*Originea familiei, a societății private și a statului*”. Un alt treilea eveniment este cel al înființării și la Timișoara, oraș aflat în afara granițelor Vechiului Regat, a unui club al muncitorilor. Mai mult, la Brașov în 1886, a apărut primul ziar din Transilvania care să fie preocupat de situația micilor meseriași și a lucrătorilor români din provincie¹².

Anul 1888 este unul plin de evenimente care prevesteau înființarea legitimă a unui partid socialist. În primul rând în acest an este ales primul reprezentant al socialiștilor români în Parlament, Vasile Gh. Mortun, ales

⁸ Asasinat printr-un atentat cu bombă de către revoluționari teroriști ruși.

⁹ Petrescu 1946: 65.

¹⁰ Avramescu 1975: 121.

¹¹ Jurcă 1994: 15-16.

¹² Avramescu 1975: 122.

ca deputat de Roman. Are loc o grevă a tipografilor români în urma căruia revendicările sunt satisfăcute. Însă, greva cea mai de amploare va fi cea de la Atelierele centrale ale C.F.R. din București, condusă de Const. Olcescu. Pe lângă solidarizarea cu aceste două greve, cercurile socialiste vor empatiza și cu țărani răsculați adoptând o moțiune în acest scop. De altfel, socialiștii vor afișa un interes vădit pentru problema agrară iar unii conducători chiar considerau, greșit sau nu, perioada de până la 1886 ca fiind perioada țărănistă a socialismului românesc¹³.

Succesul lui Vasile Gh. Morțun pe plan politic, va fi urmat și de Ioan Nădejde care va fi ales și el deputat în Parlament, la Iași. De asemenea, Ioan Nădejde va primi personal o scrisoare de la Londra, semnată chiar de Fr. Engels, prin care acesta își arată mulțumirea față de activitatea socialiștilor români:

Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc, în programul lor, principiile de competență ale teoriei care a izbutit să adune într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și din America – e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx¹⁴.

În iulie 1889 a avut loc la Paris Congresul de constituire a Internaționalei a II-a, unde delegația română era constituită din studenți socialiști ca Emil Racoviță, D. Voinov ori Al. Săulescu. Deși acest organ fusese dizolvat de însuși Karl Marx, iată că numărul crescând de partide socialiste apărute în Europa, precum și numeroasele „frământări” muncitorești au împins după 17 ani la reînființarea Internaționalei. Cu speranțe multe și probleme care mai de care mai „urgente”, așteptările, mari de altfel, de la cea de-a doua Internațională vor fi înșelate. Lucrările congreselor se vor desfășura într-un haos mânat de ideile revoluționare, unele destul de radicale, ale participanților. Concepțiile antiparlamentare și anarhiste vor destabiliza ordinea desfășurării conferințelor. Cu toate aceste problemele fundamentale care îi preocupau pe socialiștii europeni nu diferau mult de cele din urmă cu 17 ani și anume legislația internațională a muncii, unificarea forțelor socialiste, problema războiului și a păcii (în contextul apropierei Primului Război Mondial¹⁵).

Contextul internațional împingea spre „reprezentanță” și demnitate. România avea să nu rămână în urmă și să se alinieze în anii următori ce aveau să rămână pâna la înființarea în 1893 a P.S.D.M.R. Menționez că înființarea unui partid nu poate avea loc printr-un „big bang” sau făcută prin haos. Acest lucru trebuie să aibă un istoric și o pregătire preliminară care să pună la punct o ideologie realistă, adaptată cât mai mult la realitățile societății românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Marele merit al

¹³ Mihăilescu 1988: 16.

¹⁴ Avramescu 1975: 123.

¹⁵ Petrescu 1946: 24.

sociaștilor români este faptul că ei au adoptat dar în același timp și adaptat socialismul științific elaborat de Karl Marx și Fr. Engels. Caracterul autohton al socialismului din Vechiul Regat se remarcă cu preponderență în lucrările lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. Garabet Ibrăileanu afirma despre lucrarea „*Ce vor sociaștii români?*”: „*Evanghelia vechiului socialism a fost Ce vor sociaștii români? În acest program se analizează clasele sociale din România, relele societății și se propun soluții*”¹⁶.

Într-adevăr *Ce vor sociaștii români?* Reușește să fie o analiză marxistă, dar cu puternice accente personale, a problemelor societății românești, actuale și viitoare. Această analiză nu este lipsită de soluții, după cum afirma și Garabet Ibrăileanu, iar aceste soluții vin atât pe parte politică cât și pe parte economică. Din punct de vedere politic doleanțele sunt următoarele: votul universal direct, desființarea armatei permanente și înarmarea poporului, autonomia comunală cu comuna stăpână pe toate treburile ei, libertatea presei, întrunirilor și asociațiilor, învățământul liber și fără plată (înființarea unor așezăminte lângă școli prin care copii săraci să primească mâncare, haine, cărți), alegerea magistraților de către popor, egalitatea femeii și înlocuirea penitenciarelor prin case de corecții. Nu vom analiza prea mult acest aspect, deoarece lucrarea de față se dorește a fi un compediu al mișcării socialiste, însă, vom preciza că de exemplu votul universal direct are un caracter pronunțat socialist iar el este respins total de conservatori, pe când liberalii îl considerau o măsură pe termen îndelungat. Aplicarea acestei măsuri în 1918, arată caracterul nu doar social dar și futurist al expunerii socialismului științific la Gherea.

În ceea ce privește partea economică a lucrării aceasta prezintă următoarele soluții: trecerea proprietății statului în stăpânirea comunelor, răscumpărarea treptată a proprietăților mari și trecerea lor la comune, desființarea tuturor dărilor indirecte și înlocuirea lor printr-un depozit progresiv¹⁷, moștenirile ce treceau de 10.000 lei să fie supuse unor taxe, deschiderea de credite tuturor societăților de lucrători care s-ar forma pentru întreprinderi industriale, toate lucrările statului să fie date la grupurile de muncitori când vor fi constituite, comunele rurale și cele urbane să își ia răspunderea de a livra numai lucrurile trebuincioase (pâine, carne, apă etc.) precum și comunele să răscumpere casele de închiriat și să le închirieze la prețuri minimale¹⁸.

Din istoriografia comunistă reiese că acestea ar fi începuturile mișcării socialiste din România care au pregătit contextul înființării Partidului Social Democrat Muncitoresc din România și care au și definit și influențat activitatea viitoare a organizației politice. Noua fază în care va intra mișcarea de stânga din România, caracterizată de activitățile organizațiilor profesionale și politice muncitorești, prin amploarea grevelor

¹⁶ Jurcă 1994: 17.

¹⁷ Cetățenii al căror venit nu depășea 2.000 lei pe an să fie scutiți de orice impozit.

¹⁸ Jurcă 1994: 16-17.

muncitorilor, prin afirmarea curentului socialist ca o mișcare de masă, vădea necesitatea centralizării organizațiilor politice ale muncitorilor și înființarea unui partid politic propriu și legitim. Astfel, proletariatul românesc își va vedea doleanțele împlinite la 31 martie 1893¹⁹. Mulți lideri socialiști ai organizațiilor muncitorești vedeau situația economică, social-politică și ideologică a societății românești prielnică unui astfel de eveniment iar mișcarea socialistă, după Constantin Mille, „*devenise, după diferite dibuiri, pur marxistă atât din punct de vedere al teoriei, cât și din punctul de vedere al practicii*”²⁰. Înființarea unui partid politic al muncitorilor va avea ecou și în presa de „casă” a socialiștilor. În gazeta „Munca” apărea articolul „*Congresul socialist român*” prin care se relatea:

*Putem zice că nici un partid din țară n-are partizani mai sinceri și simpatii mai numeroase ca noi. Însă față de burghezia organizată, stăpână pe guvern, pe instituțiile și pe averea țării, partidul socialist trebuie să-și adune pe toți adepții săi în mănunchi puternic și strâns legat laolaltă. Ceea ce ne-a lipsit până acum a fost coeziunea și solidaritatea în mișcările noastre*²¹.

Legat de apariția partidului, deloc întâmplătoare, se constată că ea era un chiar necesară după cum observa și C. Rădulescu-Motru: „*Niciun partid nu se naște, dacă nu se simte trebuință de el, dacă nu este precedat de anumite condițiuni care să-l facă necesar*”²².

Ideea de unificare și crearea unui partid care să reprezinte interesele socialiștilor români la nivel politic național, preocupa de mult pe reprezentanții socialismului românesc. Faptul că au fost aleși și doi deputați socialiști în Parlamentul Vechiului Regat de asemenea obliga la o astfel de acțiune. Astfel, Vasile Morțun (prim ales deputat din rândurile socialiștilor) propunea la 2 mai 1892, în cadrul unei adunări a *Clubului muncitorilor din București*, organizarea unui congres național al mișcării de stânga în vederea unificării tuturor cercurilor și asociațiilor muncitorești într-un singur partid. Astfel, se va lua legătura cu cercurile socialiste din mai marile orașe ale țării ca Galați, Ploiești, Craiova, Iași ș.a, dar și cu Cercul studenților socialiști din Paris²³.

După asocierea cercurilor amintite la hotărârea *Clubului bucureștean*, s-a început o propagandă socialistă cu ajutorul gazetelor „Munca” și „Democrația socială”. Dar, crearea unui partid nu poate fi completă fără ca acesta să dispună de un program. Astfel, la începutul lunii iunie 1892 se va forma o comisie care să elaboreze un proiect de program. Proiectul în mare parte urma linia ideologică și tactică a celui din 1886,

¹⁹ Mișcarea muncitorească din România: 1893-1900 1965: 26.

²⁰ Mușat & Ardeleanu 1981: 37.

²¹ Mușat & Ardeleanu 1981: 37.

²² Jurcă 1994: 23.

²³ Jurcă 1994: 23.

elaborat de Const. Dobrogeanu-Gherea. Totuși, existau și reglementări noi aduse de comisie ca schimbarea formei de guvernământ într-una republicană, despărțirea bisericii de stat, desființarea legilor care puneau servitorii în inferioritate politică sau juridică, laicizarea școlilor, dezvoltarea școlilor profesionale și agricole, obligativitatea instrucției până la 14 ani, desființarea Senatului, întoarcerea domeniilor Coroanei la stat, revizuirea Constituției, fixarea zilei de muncă la 8 ore, repaus duminical, copii mai mici de 14 ani să nu fie primiți la muncă, întemeierea de burse ale muncii ș.a.²⁴.

Programul P.S.D.M.R era, după cum am menționat, o adaptare a celui din 1886, dar totodată, el conținea și prevederi care îl raliau programului german stabilit la Erfurt. Însă, programul nu trebuie înțeles ca fiind unul de export, el era cât se poate de autohton, adaptat la realitățile societății românești, lucru datorat lucrărilor celor trei membrii marcanți ai mișcării socialiste: Gherea, Nădejde și Morțun²⁵. Proiectul de program va fi publicat, în decembrie 1892, iar la 23 februarie 1893 apărea în gazeta „Munca” manifestul „Către organizațiile partidului muncitorilor din România”, prin care se anunța Congresul național socialist care urma a fi ținut în zilele de Paști, 31 martie-3 aprilie 1893, în urma căruia apărea P.S.D.M.R.²⁶.

Odată stabilit și aprobat programul noului partid, se simțea nevoia unei conduceri și a unui lider. După sfaturile cercului intelectual care conducea activitățile mișcării socialiste s-a stabilit ca lider al P.S.D.M.R să fie ales deputatul de Iași, Ioan Nădejde²⁷. După Const. Titel Petrescu, acesta își merita locul nu doar datorită vieții politice active dar mai ales faptului că era un om devotat crezului socialist, „burduf de carte”, deci un om ce impresiona prin cultura sa, dar și un om modest și puritan, un „martir al ideilor socialiste²⁸”. După alegerea liderului, conducerea trebuia completată și astfel în cadrul Congresului din 1893, se va vota un consiliu general format din Vasile Gh. Morțun, Al. Radovici, Constantin Mille, Alexandru Ionescu, Anton Bacalbașa și Zamfir Filotti.

Noul partid își va arăta fața la un eveniment ce pica numai bine după cel dintâi congres al partidului. Este vorba despre sărbătorirea zilei muncii (1 mai 1893) când numeroși simpatizanți vor defila pe străzile capitalei, după spusele lui Const. Titel Petrescu:

Peste 5.000 de cetățeni au defilat pe străzile Capitalei ducând în frunte drapelul roșu, iar grădina Schischstadt (situată în spatele grădinii Gib) era neîncăpătoare pentru cei aproximativ

²⁴ Documente privind istoria mișcării muncitorești din România (1893-1900) (citată în cont. prescurtat DIMMR) 1969: 20-23.

²⁵ Mișcarea muncitorească din România... 1965: 30.

²⁶ Jurcă 1994: 23.

²⁷ Mișcarea muncitorească din România... 1965: 55.

²⁸ Petrescu 1946: 107.

*10.000 de asistenți, cari la iarbă verde – în cântece și discursuri – au sărbătorit ziua muncii și propovăduit desrobirea omenirii*²⁹.

Acestei manifestații îi recunoaște importanța chiar și marele dramaturg I.L. Caragiale printr-un articol publicat în ziarul „Moftul Român”:

*Suntem azi în unul din momentele noastre de duiosie. La Cișmigiu se adună muncitorii, ca să serbeze o zi a lor, ziua muncii și a revendicărilor de clasă. Presa face glume pe socoteala acelor mii de oameni, care se adună, acolo mânați de un sincer avânt, de-o convingere adâncă, de-o generoasă năzuință spre altă lume, cu altă rânduială, cu alte porniri, cu altă morală*³⁰.

În cadrul lucrărilor noului partid se remarcă hotărârea reînființării „Cercului de studii sociale”. Acest organ avea menirea organizării unor conferințe și cursuri de economie politică și de sociologie. De asemenea, se țineau întruniri la club, la sala „Sotir” din strada Piața Amzei prin care se ducea o campanie asiduă pentru votul universal, ziua de muncă de 8 ore, repausul duminical, abrogarea legilor expulzării, egalitatea femeii etc. De altfel, militarea pentru egalitatea femeilor va avea un prim succes prin înființarea societății „Ajutorul” a femeilor muncitoare. Un alt succes al mișcării de stânga din România îl constituie afilierea societății „Colosul” a mecanicilor C.F.R., care îl aleg pe deputatul Vasile Gh. Morțun, președinte de onoare³¹. Iată cum mișcarea socialistă pornită din cercurile intelectuale ca răspuns al nevoilor muncitorimii devine acum una cu adevărat a muncitorilor. Clasa muncitoare avea nevoie de organizare precum și de educație civică și socialistă, facilitată de lucrările membrilor partidului muncitoresc care susțineau conferințe publice săptămânal. La aceste conferințe, participa și I.L. Caragiale, prieten cu majoritatea intelectualilor socialiști români, și chiar susținea și el discursuri în cadrul lor.

În ceea ce privește activitatea politică a P.S.D.M.R. din anii de sfârșit ai secolului al XIX-lea ea nu are o pondere mare în viața politică a Vechiului Regat. Socialiști vor pistonă pe ideile predominante ale programului de partid ca adoptarea votului universal, egalitatea femeii, laicizarea școlilor etc. Pe scena politică, P.S.D.M.R. va fi mai degrabă un partid care să sprijine alianțe însă nu fără ca alianța sprijinită să afirme ideile socialiste. În caz contrar, P.S.D.M.R. își afirmă singur prezența pe scena politică așa cum reiese dintr-o hotărâre din cadrul celui de-al treilea congres de partid, susținut în aprilie 1895, ce viza tactica electorală:

²⁹ Petrescu 1946: 107.

³⁰ Petrescu 1946: 107.

³¹ Petrescu 1946: 107.

Partidul social-democrat nu va da nici un sprijin electoral nici unui partid care nu va face agitație pentru imediata căpătare a votului universal și pentru desființarea legii expulzării³².

În ceea ce privește organizarea internă, partidul va urma un drum ideologic care va opune două tabere: cea a grupului proletar care prinsese avânt prin numeroasele greve muncitorești și mișcări sociale și devenise partea radicală a partidului și grupul intelectualilor ca Vasile Gh. Morțun, Al. Radovici, Ioan Nădejde, C. Diamandi, I.C. Atanasiu, grup care dorea menținerea și extinderea unei tactici legaliste dusă în cadru parlamentar³³.

Disputa dogmatică dintre căile „revoluționară” și „legală” vor afecta și relațiile dintre membrii marcantți de partid precum și cu importante periodice ale vremii care făceau propaganda partidului socialist. Este vorba despre disputa dintre Const. Mille și Ioan Nădejde, ultimul acuzând îngustarea dogmatică a lui Mille, membru marcant al redacției „Adevărul”. Astfel, survine demisia lui Const. Mille din partid și răcirea relațiilor cu periodicul „Adevărul”. Const. Mille dorea ca „Adevărul” să devină organul principal de publicitate al partidului, după modelul celorlalte partide de afară, însă el nu va avea sorți de izbândă, intrând astfel în polemică nu numai cu I. Nădejde ci și cu alți membrii de partid:

La congres chestiunea s-a adus din nou și congresul, sub instigațiunea aceluiași oameni, a dezaprobat fapta mea (...) Această dezaprobare înseamnă pentru mine că și azi prezența mea la „Adevărul” ar fi dăunătoare socialismului român, și cum cred contrariul și sunt hotărât a urma opera începută, sunt silit a nu mai rămâne în sânul unei organizațiuni care crede că suferă neajunsuri de pe urma mea³⁴.

Atitudinea partidului va rămâne una pe aceleași poziții, deși se regreta faptul demisiei, conducerea partidului blama publicitatea cazului, chestiunea cumpărării ziarului „Adevărul” trebuind a rămâne una secretă:

...modul procedurii d-sale în cumpărarea „Adevărului” a fost greșit, moțiuni care, după hotărârea congresului, trebuia să rămâie secretă. Consiliul asemenea regretă că, atunci când nimeni nu i-a bănuit buna-credință, d-nul Mille pune în îndoială buna-credință a celorlalți membrii ai partidului³⁵.

Relatarea acestei dispute Mille - Nădejde nu este una întâmplătoare deoarece ea marchează începuturile conflictelor din mișcarea de stânga din România care vor preceda desființarea periodică a partidului la sfârșitul

³² DIMMR 1969: doc. 120, 319.

³³ Mișcarea din România... 1965: 67.

³⁴ DIMMR 1969: doc. 122, 326-327.

³⁵ DIMMR 1969: doc. 123, 327-328.

secolului. Const. Mille, odată cu demisia din cadrul partidului, își va continua munca în cadrul redacției ziarului „Adevărul”, însă acesta nu va renunța la idealurile socialiste la care se afiliase. Astfel, el va căuta să acționeze în cadrul unor organizații socialiste rupte de partid cum este cazul cercului „Lumina”, înființat la Iași, constituit de intelectualii evrei în 1893, precum și a minusculei grupări a anarhiștilor Panait Mușoiu și Panait Zosîn³⁶.

Const. Mille își va începe activitatea în cadrul cercului prin publicarea unui articol sugestiv „Ce-i de făcut” și împreună cu socialiștii acuzați de idei anarhiste, va lua inițiativa editării unui săptămânal „Munca”, ce își propunea continuarea lucrărilor celui dispărut ce purta același nume. Ziarul nu va dăinui mai mult de un an de zile (1895-1896) dar va avea rolul de a-l afirma pe Mille în simpatiile populare dar și în cadrul partidului pe care îl părăsise. Astfel, lui Mille încă îi cereau ajutorul diverși membrii rămași în partid. Ba mai mult un tânăr brăilean, Nae Vasilescu, după o dispută cu tatăl său în privința votului universal, i se plângea lui Const. Mille, acesta dorind să își părăsească familia. Un căpitan Călugărul își arăta simpatia și admirația, dimpreună cu colegii de cazarmă, față de domnia sa:

Suntem mulți în oștire care vă admirăm și vă iubim și această dragoste a noastră ne-a făcut să îndurăm foarte des asupririle și prigonirile...³⁷

Constantin Mille blama și lipsa de originalitate ce a survenit în partid și dorea impunerea unor principii tactice cât mai autohtone și adaptate la realitățile românești:

De multe ori am auzit, spunându-se de o tactică franceză sau de o tactică germană relativ la socialismul român. Eu cred că tactica noastră nu trebuie să fie nici una, nici alta, ci apropiată mijlocului în care trăim, adică să fie pur și simplu românească³⁸.

Acesta reprezintă unul dintre exemplele care au condus la întreruperea activității P.S.D.M.R., în 1899. Ascensiunea mișcărilor muncitorești „legitima” partea radicală a partidului să lupte pentru eliminarea elementelor din conducerea partidului care nu aveau legături cu clasa muncitoare. Ioan Nădejde realizând gravitatea situației și noul drum pe care va păși mișcarea de stânga din România își va anunța retragerea din conducerea partidului:

³⁶ Avramescu 1982: 95.

³⁷ Avramescu 1982: 96.

³⁸ Avramescu 1982: 96.

*Partidul trebuie să se organizeze din nou și să hotărască tactica de viitor, dar eu nu mai pot fi omul situației. Trebuie la împrejurări noi și oameni noi*³⁹.

Frământările acestea din cadrul partidului vor conduce la criza din 1899 când nu va mai fi ales Consiliul general al partidului. Ba mai mult, mulți membrii marcanți intelectuali vor face trecerea la Partidul Liberal, încercând să întărească aripa de stânga a acestuia⁴⁰. În cadrul reorganizării de partid și a mișcării socialiste și muncitorești își vor face apariția „fețe noi” ca: I.C. Frimu, Șt. Gheorghiu, Al. Ionescu, Alecu Constantinescu, M. Gh. Bujor, Gh. Cristescu, Dimitrie Marinescu, V. Anagnoste ș.a. Ecoul acestui nou suflu al mișcării este exprimat de Al. Ionescu, în articolul „Suntem și rămânem”:

*Noi nu putem renunța la partidul și idealul nostru. Suntem muncitori socialiști și voim să rămânem ca atare (...) Noi suntem și rămânem soldați credincioși ai steagului roșu al proletariatului internațional și în această direcție vom lupta*⁴¹.

Legat de tranziția unor membri la Partidul Liberal, *Clubul Muncitorilor din București* lansa un manifest în cinstea zilei de 1 mai 1900:

*Înainte, mereu, spre a dovedi că oricât unii or dezerta din mișcarea muncitorilor în tabăra exploatatorilor, mișcarea muncitorească nu piere, ci din ce în ce devine tot mai puternică, mai neînvingătoare*⁴².

Refacerea Partidului Social Democrat Muncitoresc după momentul aprilie 1899 a îndurat destule obstacole. După migrarea unei părți însemnate din vechea conducere a partidului la liberali, cluburile socialiste din provincie au fost desființate, doar cel din București mai supraviețuia. Dar, și acesta întâmpina probleme destul de grave, ajungându-se chiar la incapacitatea de a mai plăti chiria sediului. I. C. Frimu va fi cel care va face apeluri la continuitatea mișcării socialiste române. Astfel, în iunie 1901, la inițiativa celui amintit și a câtorva militanți muncitori rămași fideli idealurilor socialiste, va lua ființă cercul socialist „România viitoare⁴³”.

Manifestații ale muncitorimii au existat în țară chiar dacă existența partidului a încetat. Astfel, cel puțin de 1 mai, vor exista în această perioadă de până la 1918 manifestații și chiar proteste ale oamenilor muncii. Aceste

³⁹ Mușat & Ardeleanu, 1981: 50.

⁴⁰ *Mișcarea din România...* 1965: 78.

⁴¹ Mușat & Ardeleanu 1981: 51.

⁴² Mușat & Ardeleanu 1981: 51.

⁴³ Jurcă 1994: 55.

manifestații vor fi reperate în marile centre urbanistice și industriale românești ca: București, Galați, Arad, Brăila, Timișoara etc⁴⁴.

Cercul „România viitoare” va face rost de resursele necesare editării unui săptămânal intitulat „România muncitoare”. Primul număr conținea un articol cu nume sugestiv, „Nu moare”, și care exprima dorința de ascensiune și continuitate a noii organizări:

După loviturile ce i s-au dat, socialismul renaște acum ca altădată pasărea feonix din cenușa sa proprie, renaște și cheamă ca să-și strângă rândurile pe toți aceia care vor adevărul și dreptatea⁴⁵!

Încercările de menținere în viață a mișcării socialiste românești nu s-au oprit aici. Revista „România muncitoare” va avea un rol determinant în perioada de încercare de refacere a unei organizații politice muncitorești. De asemenea, la Iași, la 11 august 1903, se va înființa „Cercul de studii sociale”, cu scopurile de a răspândi în continuare ideile social-democrate și de a pregăti terenul pentru regenerarea și unificarea mișcării social-democrate⁴⁶.

Un fapt foarte important de afirmat este că revoluția rusă din 1905 a reuși să dea avânt și mișcării socialite din România, după cum recunoștea și socialistul Const. Titel Petrescu:

Ceea ce a dat impuls nou mișcării socialiste a fost revoluția rusă din 1905, care a avut un răsunător ecou în toată lumea celor desmoșteniți ai soartei⁴⁷

Iată, așadar, contextul prin care apărea noua organizare politică socialistă de după „criza” din 1899. Prin urmare, în 1907, în urma Conferinței de la Galați, se vor pune bazele unei noi organizații politice a proletariatului – Uniunea socialistă din România⁴⁸. Ceea ce este interesant la această refacere a partidului este faptul, că deși a existat acea trădare a vechii conduceri față de idealurile socialiste, se declara deschis că noul partid era „vlăstar al vechii rădăcini socialiste pe care nimic n-a putut-o distruge⁴⁹”. De asemenea, noua organizație își asuma în patrimoniul său și tot ce era legat de vechea organizație: „pe lângă adevărurile socialismului științific, tradițiunile și întreaga literatură socialistă de treizeci de ani încoace.. ⁵⁰” Noua organizație dispunea și de un organ de presă intitulat

⁴⁴ Căpreanu 1983: 24-25.

⁴⁵ Jurcă 1994: 55

⁴⁶ Ioan Căpreanu 1983: 34.

⁴⁷ Petrescu 1946: 120.

⁴⁸ Căpreanu 1983: 76.

⁴⁹ Copoiu 1966: 89.

⁵⁰ Copoiu 1966: 89.

„Viitorul social”. De asemenea, în această atmosferă de efervescență va reapărea, la București, „Cercul de studii sociale”.

Însă, înființarea adevărată a unui Partid Social-Democrat, ca și cel anterior, se va produce între zilele 31 ianuarie – 2 februarie 1910, în cadrul unui congres de reconstituire ținut în sala „Oppler” din București. Acest „nou” partid survine unui moment de înscenare de asasinat asupra lui I.I.C. Brătianu care a fost pusă în „cârca” socialiștilor pentru a putea fi oprite manifestațiile sindicale sprijinite de aceștia care paralizau, în multe momente, economia țării. O seamă de lideri ca I.C. Frimu, D. Marinescu, Al. Oprescu ori Gh. Cristescu au fost arestați și interogați direct de unii miniștrii ai guvernului, printre care și fostul socialist Gh. V. Morțun⁵¹.

Noul partid înființat va adopta un program politic foarte asemănător cu cel de dinainte de 1899. Scopul partidului era acum, după cum îl definea art. 1, „să întrunească, printr-o acțiune comună toată muncitorimea din România, organizând-o în partid de clasă și îndrumând-o spre desărșita ei dezrobire economică, politică și culturală⁵²”.

Trebuie spus, că activitatea politică de după 1900 nu se schimbase foarte mult față de ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. „Rotativa” liberal-conservatoare se va păstra, iar încercările tardive de refacere a socialiștilor nu vor mai conta în fața evenimentelor istorice de mare însemnătate care vor începe cu Primul Război Mondial⁵³. Doar manifestațiile sindicale și grevele susținute și puse la cale de socialiști vor destabiliza viața politică românească și vor paraliza anumite ramuri de producție după 1900.

⁵¹ Copoiu 1966: 95.

⁵² Jurcă 1994: 66.

⁵³ Căpreanu 1983: 48.

BIBLIOGRAFIE

- “Documente privind istoria mișcării muncitorești din România (1893-1900)” (1969). București: Editura politică.
- „Mișcarea muncitorească din România: 1893-1900”(1965), Editura politică. București.
- Avramescu, Tiberiu (1975). *Aminiri literare despre vechea mișcare socialistă (1870-1900)*. București: Editura Minerva.
- Avramescu, Tiberiu (1982). *“Adevărul”, mișcarea democratică și socialistă (1895-1920)*. București: Editura Politică.
- Căpreanu, Ioan (1983). *Mișcarea muncitorească în luptele politice din România. Între anii 1900-1914*. Iași: Editura Junimea.
- Jurcă, Nicolae (1994). *Istoria social-democrației din România*. București: Editura Științifică.
- Mihăilescu, Ștefania (1988). *Poporanismul și mișcarea socialistă din România*. București: Editura Politică.
- Mușat, Mircea & Ardeleanu, Ion (1981). *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România. 1821-1948*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Nicolae Copoiu (1966). *Refacerea Partidului Social-Democrat din România (1900-1910)*. București: Editura Științifică.
- Petrescu, Constantin, Titel (1946). *Socialismul în România: 1835-6 septembrie 1940*. București: Editura Bibliotecii Socialiste.